

ONDARROA EUSKALDUNA

ZUBIKARI TAR AUGUSTIN

Gaur wire artean dogu Zuhikarai tar Augustin, ondarrutar idazle ta euska/tzale ospetsu, trebe, jakintsu, ta neke_ĩña.

Idazle erriko a izatekotan, be-a dogu gorenetakoa hat. Badau, haiña, here izten damn herte zer hat, eta auxe alegia: ulerterra:a dala. Au e_ da auntzaren gaherdiko estula, ainhat ida:le baldar ta ulertezin nonai agertzen danean. N k neuk, here lanak irakurten dodazanean, hade r U-at itsas-aize garhi ta gozoak gure rakurmena kctm7tzn dauskuala.

Augustiñ en euskeraz idatziko lane n aipamena egitea, ez da errata, lihuru mardo bat bear izango gendukelako. Augaitik ha, uko egiten dausat azalpen luze-luzea izango litzake-nari.

Ent_un egiozue ha, "Ondarroa Euskalduna" here gaurko gait' izango dana.

* * *

Azken itzaldi-egun onetan, agirian eskerrak emon hear dautsadaz, eskolapiotar ikastet.ve oneri, oreen adeitsu aste onetan aneto eder an gule aukerean ipiñiagaitik.

Zubiri tar Iñaki k

Euskerazaleak" eraturtako itzaldia

Bilbao'n (Eskolapioetan 1995'ko Azilla'ren 17'an)

Jaun-andreok:

Gure zarrak, gure antxiñakoak, arrantzaleak ziran.

Arrantzaleak eta itxastarrak, aldi zarretako ogibidea aztertu ezkeror, orretara bereiztu geinkezalako.

Geienak, negutean, arrantzale. Udaldian, eguraldiak bare-tu eta egokitzean, itxastar.

Zegaitik bereizketa ori?

Ara. Gaur, oiturazko berbetan, arrantzako jardunetan nai merkataritzako agerbidetan, Ondarruko kaia, Ondarruko portua esaten da.

Eta antxiña, gaur baiño Ondarru gitxiago aitatzen zanean, Ondarroako portuak esan eta irakurten zan. Ondarruko kaiak.

Zelako portuak mollarik ez egoan aldi aretan?

Nire urteak baiño ogei geiago ez dira bear jakin eta kon-turatzeko, itxasoa ezelako eragozpen barik, orma barik, zabal zabal sartzen zala errian, gure parroki andiaren oiñak busti arte.

Eta urak be bideak eukiten dauzanez ondar arteko tartetan, edo itxas ondoko aitzetan, bai eta mendi beko eta ur egaleta-ko iatzetan, len esan doguna, Ondarruko portuak, tarte orrei-tan izaten ziran.

Portuaren edo itxas sarrerako arriskuen goraberan, nik odoleko oroitza daukat.

Nire antxiñako aurretikoak, ez ziran ondarrutarrak. Gipuz-koarrak ziran. Itziar eta Mendaro artekoak, Lastur ingurukoak.

1819 urtean jaio zan lenengo Zubikarai Ondarroan.

Aldi aretan txalopagintza, itxas ontzi-gintza ugari zan eta gure odolekoa basoetako egurretan ezaupide andiko zanez, orretara ekarri eben Ondarrura emengo astilleru bateko langi-llle.

Garai aretan eta geroago be, len askoren oitura izaten zan domeka eta jai goizetan kale-mariñelak edo mariñel kaletar-rak, ogibidez arrantzale ez ziranei ala deitzen eutsen, txalo-paren baten itxas ertzeko arrantzara urtetea.

Eta Ondarroara etorri zan lenengo Zubikarai'ren semea be 1839'ko Andra Mari Martiko egunez, beste iru lagunekaz batera, arrantzara joan zan eta eguerdirako errira sartzen eto-zala, emengo sarrera arriskutsuan apurtzen ziran olatuetako batek tirabira eragin eta laurak itto ziran.

Domingo Ozerin, Jose Ozerin, Juan Zelaia eta Jose Zubi-karai izan ziran, au ogei urteduna, errira etorri zan lenengo Zubikarai'ren semea.

Eta esandako kaietan, ondarrutarrak euren ogibidean, euren irabazbide lanetan, txalupa batzuk eukezan itxasertza-ren egaletan eta asko urrundu barik, oitura eta sasoi bakoitze-ko arrantzan ibilteko. Ala neguan.

Eta udaroan, noiz nai Frantzia goi aldeko Bretaña arte joan al izateko, edo ta Kantabria eta Galizia arte ibilteko, beste erabideko txalopak eukezan, andi eta indartsuagoak, eta eure-kaz beste era bateko ogibidean, merkataritzan, batzutan txalo-pen jaube berberen mesedean, bestetan merkatarien garraio eta konturako osteretan.

Geienetan emendik meazkia, minerala eroaten eben erbes-tera. Eta urruneko portuetatik janari eta edariak ekarri edo eunkiak (telak) eta ez jakin kontrabanduko traturik erabilten ez ete eben be. Beintzat inkisiziño denboretan, salakuntzak egon ziran protestateen zabalkundeko paperak itxasoz sartzen zirala eta jakiña da emengo txalopak etxas aurrean agertu orduko, begiraleak euren zain egoten zirala, ekarren guztia arakatzeko.

Laburtzeko: Emengoak neguan itxas ertzeko arrantzan ibilten ekien. Udan, egualdiak baretzen ziranean, nai eta itxas ertzetik urrundu barik ibili, urruneko portuetara joaten ziran nierkataritzan.

Ori garbi oartzen da lengo garaietako Arrantzale Kofra-dien arauetan eta ezagutzeii dirun ida7_i; ba.ii:..tan. E~ ziran soil-soil arrantzalienen kofradiak deitzen. Batzutan bereiztu egi-ten zituen sardiñatoko arrantzaleak, baleetakuak eta merkata-riak be.

Eta itxastar merkatariaik lenago esan dodazan tokiak baiño urrunago be ibilten ziran.

Sami irakurten da, denbora zarretako arrantzale eta itxas-tarren liburuak irakurtean, emendik urrun, esateko Mediterra-neo'ko merkataria andiak, beste batzuen artean Ondarroa'ko Romo eta beste ondarrutar batzuk be ba zirala.

Ain zuzen be Romo abizena irakurtean, iñoiz kezkatu izan nitzan zelan eta nundik agertu ete zan gure izen eta abizenen artean, Romo lako erdal izen bat.

Leon boussard'en L'Irrintzina liburuan au irakurten da: XV Barren gizaldian Mediterraneo'ko ibilleretan ezagutzen ziran txalopa armadore eta merkatarien artean, andien artean, Gipuzkoa'ko Juan Uguz, Deba'ko Juan Irrisabar, Bilboko Lope Susonaga, Martin Perez. eta Juan Araia zirala; bai eta Juan Otxoa, tolosarra, Martin Otxoa eta Rodrigo Romo Ondarroakuak, Juan Ferrando. Bermeotarra eta abar.

Romo abizenari buruz kezka euki ni ttula, esan dot. Baiña bein Isaak Lopez Mendizabal'en Catálogo de Apellidos Vascos irakurtean, ara nun billatzen dodan Romo abizena, euskaldun abizena dala,

Romo, diño berak, en Lekeitio y Bilbao. Pastizal (de oma=pasto, con R protética. Variante de Roma.

Eta Roma abizena begiratzean, au irakurri lei: Roma, en Oñate. en 1461. Variante de Oma=pastizal. Bai eta variante de Irama=helechal, de ira, aro, helecho y el subfijo ama.

Ikusten dozuenez, eta au askok salatzen Babe, Lopez Mendizabal euskaldun jatorra da, baña menditarra, edo mendizalea, edo ta euskal baso eta mendiak bere ikuspegia mugatu dautsena. Eta ez nua ezer kentzen Lopez Mendizabal'eri.

Berberak diño bere irizpideak ez dirala beti zuzen edo zeatzak izango. Sarri eldu izan zala berberak izen bat aztertu eta bertatik ataratako onclorenak, pozik eta nasai ez lagatea.

Berak ogeitalau milla euskal abizen ez bardin baño geiago aztertu zitula. Buenos Aires'ko Urrutizkiñen gidan, bakarrik bi milla baño euskal abizen ez bardin geiago el dagoz.

Orrela ez da gaitz, itxas aldean bizi gareanok, azalpen batzuek artega geratzea.

Esateko, Itxaso itz berbera be, mendi ezaugarrietara biurten dau. Ara berak idazten dauana: Itxaso = retamal (de isats-retama y el subfijo o. Variante de Isaso.

Beti esaten da etimologietan gaitz dala zeaztasunez gauzak argitzea, baña gure aurrean dogun itxasoak, egunero arnastuten dogun kresalak, ez ete ñban euki bere eragiñik itxas erztean eta arrantzale errietan, bere duintasuna zeaztuteko?

Itxuraz XV garren gizaldian, Genoba zan itxasontzirik geienentzat joan bearreko portua. Merkatarien kaia.

Martin Santxez bilbotarrak eraso bat euki eban Saboia'ko dukearen aldetik, Cerdeña'tik Napoles'eko erreñura igarotetan, eta emen Juan Likona ondarrutarra agertzen da Jakobo Spatafora'k erabillan olio, ezti, gozaki eta narruz betetako txalupa bat inguratu eta baituten.

Simancas'eko Artxiboan agertzen da ori.

Simancas berbetan dago baita ondarrutar baten auzi-kontua. 1487 urtekoa da. An salatzen ebena Pedro Urresti ondatarako berak erabillan txalopea be kendu eutsen eta saldu. Baña andik tau urtetara bere burua garbitu al izan eban, auzia irabaziaz.

1477 urtean beste gertaera bat egon zan itxasoetan. Gipuzkoar eta bizkaitar txalupa batzuk Eskozia'ko itxasontzi batzuekin naste borrhastea euki eben itxasoan. Eskoziar txalopa baten kendu eutsezan erabillazan merkagai gurtiak, 4425 koroe diruren balioa erabillala esaten da.

Ondarrutarrak errira ekarri eben, nai ta eskoziarrak bertaraiño jarraitu. Alperrik izan zan Buren alegiña. Gertaera onetan Diego Aresmendi ondarrutarra agertzen da txalopako buru lez.

Ikusten dozuenez orañarte ondarrutar abizen jatorrak, euskal garbiak dira.

Garbi ikusten da 1500 aurretik gure erria, erri euskalduna izan zala.

Gizonak alboan itxi ta ikus daiguzan etxeak.

Ondarroa, 1500 urte aurretik, iru kaleko erri txiki bat zan.

Iru kaleak gaur be ezagutzen diran eran: Goiko kalea, nai eta gaur izen ofizialez Txomin Agirre deitu, beti be Goiko kalea. Kale Nagusia edo Kale andia, hietara ezagutu izan da eta Ipar kalea. Eta ortik bera Erribera edo ibarra kalea. Orreik kenduta, beste lurralderik geienak, Artibai egaleko ortu eta iatzak, edo ta itxas alderdiko ondartzak.

Eta aldi aretan etxe egurrezkoak ba ziran be, eta arrain gantz eta koipez beteta egozalako, sualdi larrietan bertan bera galtzeko arriskueta.

Ba egozan tartean torre batzuk eta arrizko etxeak.

Euretan bizi ziran Ondarroari itxura eta entzutea emoten eutsenak.

Ala Aboitz etxea. Ad vitam aut culpam, ikurdiko ezaugarri ebal.

Agar.— (Hon haec sine nomine) ikusdian.

Etxe onen eta abizen onen aztarrenik ez dago gaur.

Enciclopedia General Ilustrada del Pais Vasco, Auñamendi'n. irakurten danez, abizen onetakoak Ondarroan euki eben jatorrizko etxea. Jaime Kerexeta'k diño etxe au Frantziko Venaissem kondadutzatik etorria zala.

Lopez Mendizabal'en esanetan, euskal itxura emon nairik, Agar on Akar'en aldakuntza izan leike.

Ain zuzen be abizen au edo etxe au izan leike Ondarruko abizenen arteko ardi baltza, Auñamendi'ren esana egia ba da. Beste etxeak:

Agirrekoa.— Gaur be etxe au ezaguna da.

Ategi.— Agirrekoa berbera da, gizaldietan aldatua.

Aranzibia.— Guk Antxubixa. Eta onetan aitortu bear da Berriatuako lurretan, Ondarru eta Berriatu bitartean ikusten dogun done etxea ezaguna ba da be, Ondarruko kalean, Ipar kalean, euki ebela Aranzibiatarrak beste etxe bat.

Arostegi.

Barroeta.— Anton Trueba'ren esanetan, Ondarroan euki eban jatorriko etxea. Ezaguna da Markiñan be abizen onetako dorrea.

Etxeandia.— Gaur Erribera kalean ikusten dira, urte askotan eskutatuta egon izan diran etxe onetako leio eta agerbide zanak.

Goitiniz.— Dorrea izan zan. Gaur beste etxadien artean galdua.

Izen orretako baserri bat ba dago, baiña jakiña da tonea be egon zala, gaur Unanue Kontserbatorioa jaso dagon inguruan. Illorokua.

Jauregikoa.— Kaleandian eleizarako bide egalean. Anizko etxe galanta, Goiko kale eta Kalandira here orma nausiak emoten dabela.

Likona.— Gaur be ezaguna da torre au, nai eta Likona abizena zearo galdu, lenengo abizentzat gure erri onetan. Liburu askotan Torrebarria de Likona irakurten da, gaurkoaren aurretik besteren baten adierazgarri.

Munitibar.— Anton Truba'ren esanetan, abizen onek Ondarroan euki eban here oiñetxea, jatorri-etxea.

EUSKAL ASTEA

Olabarria.

Patrokua.— Etxe ezaguna, Errenderi auzoan.

Antxikoa.— Markiña'ko Antxia torrekoekin zer ikusia eukenak, odolez beintzat.

Ondan-un antxiñako paper zan ugaririk ez ba dago be, ba dago 1541 urteko etxe errotzena eta an ikusten dira garbi etxe jaube eta biztanle askoren abizenak. Eta eurretan,

Aierdi	Imprubide
Apallua (onek be euki eban torretxea)	Iramategi Irrarrazabal
Aranzibia	Kareaga
Arriola	Laka
Aulikiz	Lekoia
Artolazaga	Olabe
Asterrika	Orobio
Aransolo	Pertika
Aranaga	Portu
Belendiz	Sagarraga
Elantxo	Sustaeta
Gillestegi	Tellaetxeri
Goitia	Unda

Urkiola eta abar, agertzen dira, eta gauza bakana da an be erdal kutsuko abizenik ez aurkitzea.

Beste erririk geienetan lez, Trento'ko Eleiz Batzar Nagusiaren ondorengo erabagia zalako, Ondarroa'ko parroikiko eleiz liburuak, 1550 urtean asten dira.

Jaiotzetako liburu guztiak aztertu izan dodaz 1550 urtetik asi eta 1900 urte artekoak.

Gaur geienak, 1884 urte artekoak, Derio'ko artxihoan dagoz. Besteak parroikian.

Ondarroan 1900 urte arte bateatuak, au da, 1550 tik asita, lauren urtetan amairu milla bederatzireun eta ogei ta bost neska mutil izan ziran.

Euretatik 1550 tik 1600 urtera 859 lagun.

1601 tik 1700 urteara 1.611

1701 tik 1800 urtera 2.371

1801 tik 1900 urtera 9.084

Zelako abizenak euki ebezan eurak?

Abizenak banaka esaten ibili barik, nik esan neikena au da:

XVI ganen gizaldi erdian, bateatu ziran 859 lagunetik, abizen ezbaridiñak 188 izan ziran.

XVII garrenean, oraingoan urte osoan, 1611 jaiotatik, 240 ziran abizen ezbaridiñak.

XVIII garrenean, 2.371 jaiotatik, 297 abizen ezbaridiñak.

XIX garrenean, 9.084 jaiotzetatik, 445 abizen ezbaridiñak.

Zeatz izan ezarren, abizen bakoitzeko famili bat kontuan eukita, igarri lei zenbat famili bizi ziran be.

Gauzak orrela, nire itauna au da:

Ba dakizue noiz asten diran erdal abizenak Ondarroan?

1561 urtean, jaiotzako agirian au esaten da: XX Maria. Abizena XX. Zegaitik? Ba ez ekielako aitaren barririk. Partidan au esaten da: De un mancebo forastero y Maria Gorocica. Mancebo forastero orrek ez dau esan nai erdalduna izan eikeanik, kanpotarra, au da. Ondarrutik erbestekoa baiño. Eta erbeste ori, Berriatu. Markiña, Mutriku eta abar izan eikeazan.

Ba dago partida bat, "Dios sabe de qué padres", esaten dauana.

Beste batek me lo traje la serora de Motrico, de una señora de Motrico", abizenik ez dator, baiña mutrikuarra ba zan euskalduna izango zan ziurretik.

Beste batek, "por mucho que averigüe no dí con sus padres".

Orreik alboan lagata, ziurra au da:

1627 urtean Oliveros -Sargueras abizendun bat jaioten da.

Beste berrogei urte igaroten dira erdal abizen barik, eta 1667 urtean Fernandez-Velasco abizenduna bateatzen da. Baiña oneik ez eben errian odola barririk sartu, agirian irakurten danez, erriz erri ebiltzan eskaleak ziralakako: Pobres bagantes, esaten da.

Beste 29 urte igaroten dira gizaldi onetako irugarren erdalduna agertuarte: Gonzalez Santisso. Oneik Galiziarrek ziran, Lugokoak.

Eta urte berean, Gonzalez Nuñez bat bateatu zan, au portu-galdarren semea.

XVIII garren gizaldian, erdal abizen oneik agertzen dira:

1705 urtean, Fuelles.

1710 urtean, Valle

1746 urtean, Trujillo

1768 urtean, Ruiz de Dulanto. Errioxarra. Abizen au naas-tuta agertzen da aurrerantzean. Batzutan Ruiz de Dulanto eta bestetan Dulanto Ruiz.

1750 n Trizio abizena.

1784 urtean Martinez de Llano, Burgos'ko Villafriatik etorria.

1799 urtean, Perez Palentziarra.

Eta itaun bat egin neike: Girorik ez ete egoan Ondarroan erdeldunentzat?

ara gertaera. 1705 urtean jaio zan Fuelles, Madridarren semea zan, baiña geiagorik ez zan emen jaio.

Valle abizena, Araba'ko Henares'tik etorritako gurasoena zan, baiña au be ibiltarien bat izan zan. Bakarra izan zan.

Trujillo abizenduna, eskaleen umea zan eta emendik joan ziran.

Trizio abizena Cenicero'tik etorritako batena zan, baiña bakarra jaio zan emen eta gero aide.

Martinez de Llano, 1784 jaio zan eta danetara 3 jaio ziran gizaldi orretan, baiña etorri ziran lekura, Villafriara aldatu zan famili ori.

1799'n Perez bat jaioten da, baiña oneik bertan geratu ziran.

1800'tik 1900 bitartean, lenengo berrogeitamar urtetan beintzat, aurreragoko urteetako neurria emon giñei erdal abizenetan.

Beste sei famili etorri ziran lenengo berrogetamar urtetan.

Jimenotarrak etorri ziran Briviesca'tik eta deituta etorri be. Organu jotzaille zan. Eta ez ori bakarrik: Musikalari, sakristau, maisu eta al eban guztia izan zan. 1803 urtean bateatu zan lenengo Jimeno eta gizaldiaren barruan 35 Jimeno bani etorri ziran mundura Ondarroan.

Beste tau urte geroago, beste abizen ugari bat, ugari izango zana agertzen da: Mejias. Ez jakin nondik etorriak. "Se ignora" irakurten da partida baten, gurasoen jatorriari buruz. Edozetara be amasei jaio ziran gizaldiaren barruan.

Beste bat, Salamanca'tik etorritako Talon izan zan. Baiña au bakarra.

Gomez bat san Roque'tik etorri zan. 1841 urtean jaio zan lenena eta geroago bost.

Urte berean jaio zan Ramos bat, Valdepeñas'tik etorria. Oneik bi izan ziran gizaldi gutzian.

Bi izan ziran baita gizaldian jaiotako Ruiz. Ciudad Real'dik etorriak.

Gizaldiaren erditik aurrera ugariago datoz erdal abizenak, baña geienak seme bakarren bat edo bi agertzen dira eta gero kanpora joan. Ba dira orraitio Santander aldetik etorritako "pasiegoak", Abascal, Lavin eta abar, bertan gelditzeko asmoz eta emen geratu ziran eta gaur be euren ogibide jatorra dauke: dendari edo salerosle.

Erdal abizenen agerraldi onetan argi ikusten da famili orreik ez zirala bertara etorri zeregiñen bat betetera baño, eta denbora gitxi egiten ebela emen.

Gure Lege zarrak galtzean, gure Fueroak galtzeak ba dauka ze ikusi erdal abizenak agertzeakin. Karabiñeru eta abar ez ziran euskaldunak erdaldunak baiño. Alaz eta emendik ibili ziranak, geienak emen laga zituen ondorenak eta gure antzera euskera ikasi eben eta gaur ez dabe uste eurak gu aiñako euskaldun eta abertzale ez diranik.

Laburtzeko:

Ondarroan 1900 urte artean zazpireun eta larogei (780) abizen ezbardin batzen ziran, jakiña, lenengo abizenen artean.

Euretatik eun eta amaika erdal abizenak ziran.

Baña oneitatik amasei beintzat bein beiñeko egoera emen euki ebenenak ziran. Bakarrak eta aldendu ziranak. Zeregiñen batera etorri, emen semeren bat jaio, baña pasako usoak lez emen abirik egin ez ebenak.

Beraz 95 lagun inguru izango ziran emen geratzen ziran erdal abizendunak.

Euretatik,	Abascal	4,	Santander'tik etorritakoak.
	Alonso	2	Valladolid'etik etorriak.
	Alvarez	2	Leon'dik etorriak.
	Arroquero	4	palencia'tik etorriak. Gaur abizen onetakoak ez dabe pentsatzen ondarrutarrak ez diranik.
	Blasco	3,	Asturiarrak. Karabiñerua.
	Brigido	7	Murcia'tik. Oneik be geu lakoxe euskaldunak, gaur beintzat.
	Diaz	8	Lugotik etorriak.
	Gimeno	35	Bribiesca'tik. Au, len esan dodan lez, erritik deituta etorria.
	Gonzalo	2	Almazan (Soria)tik etorriak.
	Martinez	16	Vivero'tik etorria.
	Otero	3	Lugotik.
	Perez	4	Palencia'tik.
	Prieto	1	Zamora'tik.
	Santos	4	Zamoratik.

Euretariko batzuk joan ziran. Geienak gaur bizikeraz era egokitzez eta ezkontzaz eta abar, ez dabe pentsatzen ondarrutarrak ez diranik.

Konturatuko ziñen euneko amabi inguru zirala abizen erdaldunak baña orrek ez dau esan nai eguneko amabi orreitatik erdiak baño geiago euskaldunduta ez ziranik, kontuan eukita gañera aldi aretan ondarrutarrak geienak erderarik ez ekiala.

Sartu gaitzan gure gizaldira.

Txirrist eta laprast, arin arin.

Gizaldiaren lenengo laurden zatian, Ondarru, euskera kontuan, Eleizak erabilten eban.

Parroki bakarra: Bikarioa, beste lau laguntzaille eta organu jotzaille bat.

Danak euskaldunak.

Beste aldetik, bost milla bizilagun eukiarren, mutillentzat eskola bi, neskontzako beste bi, danak lenengo maillakoak.

1906 urte inguruan Gurutzeko Alabak, monjak etorri ziran. Oneik txikitxoentzak euskera itz egiten eben, guri, anditxoagoei erdera erakuts> ta euskeraz azaldu.

Estaduko eskolak, len esan dodan lez, ez eben euskerarik erakusten, baiña ez eben indar aundirik be euki erderara biurtzeko. Kontu egin maixu bakoitzak irurogei umetik gora, adin guztietakoak, eukiten ebazala. Ezin asko iralatsi.

Errian industririk ez, arrantzatik kanpora. Bajurako arrantzaleak, eta geien bat neskontzat kontserba eta filetetako lana.

Kanpoko biargiñik ez, lantegirik be ez egoalako.

Arrantzaleak danak euskaldunak.

Karabiñeru batzuk kenduta ez egoan erdal erakunderik.

Karabiñeruarak eurak erriko mariñelekaz eta jokoan egiten eben, kartetan, eta euskera ikastera elduten ziran. Eta euren famili batzuk gerorako be emen geratu ziran, ondorengoen bidez.

Beraz euskera erraz zaintzeko eran ezagutu gendun Ondarroan.

Egia da ikasi be ez gendla egiten, etxeetako berezkotasunetik kanpora. Egia da baita euskal izenik be ez gendula oraindik gure denboretan. Jakiña da eleizako goi agintariak ez ebe-la orreta eskurik emoten, arerio agertu zirala. Gogoratu 1910 urteko pastoralara.

Egia da izenak ez dabela gizonik egiten, baña zerbait erakutsi bai, txapela nundik darabillan ezagutu eragin bai.

1910 urtean, ostopoak ostopo, 4 euskal izen ipini ziran.

1911 urtean, bederatzi.

1912 urtean, amar.

1913 urtean, emeretzi.

1914 urtean, ni be tartean nitzala, amalau.

1917'n ogei ta bost.

1919'n berrogei ta bi.

Or be ikusten da euskal maitasun apur bat.

Eta ori, euskal izena, garai aretan, politikatzat artzen zala. Origaitik Sabin'en izen batzuk, gogor sartu ziralako. Eztakit zegaitik, ziurretik euskeraren sustrairik ezagutzen ez gendulako. Izenak etorri ziranagandik etorri ziralako bakarrik.

Aurrera joan da, 1931 urtean Antiguako Ama errira ekarri zanean, kaleetan jaso ziran ia eun arkuetatik, iru bakarrik agertu ziran erdera utsezkoak. Beste banakak ele bitara. Eta beste guztiak, euskera utsean.

Eta on, euskal izena, garai aretan, politikatzat artzen zala. Origaitik Sabin'en izen batzuk, gogor sartu ziralako. Eztakit zegaitik, ziurretik euskeraren sustrairik ezagutzen ez gendulako. Izenak etorri ziranagandik etorri ziralako bakarrik.

Aurrera joan da, 1931 urtean Antiguako ama errira ekarri zanean, kaleetan jaso ziran ia eun arkuetatik, iru bakarrik agertu ziran erdera utsezkoak. Beste banakak ele bitara. Eta beste guztiak, euskera utsean.

Bardin gertatu zan 1943 urtean, Begoñako Ama erriz erri erabili zanean, nai eta agintarien aginduak aurkako izan, errian ez eben indarrak artzen.

Eta ordurako gerra urteak igarota egozala, eta eskola geia-

EUSKAL ASTEA

go, danak erdera erakustzalleak. Baña Ondarruk euskeraren biotzez edo biotz euskaldunez agertu eban bere maitasuna. Latiñez esaten dana: Ex abundantia cordis os loquitur.

Kutsadura, Ondarroan, arrasteko arrantza sartzean asi zan.

Arrasteko arrantza era, gerra aurretxoan sartu zan emen, nai eta urteak aurrez ezagutu Gipuzkoako Pasai eta Bizkaiko Erandion. Len engotan lau txalupa bakarrik. Eta danak ondarrutarrak baiña gerra amaitu ondoren, nai eta Ondarrun bertan egin zan kantauri guztiko batzar baten, Kantauriko portuak arrastaren aurka agertu, arrantzako erabide on indar artzen asi zan. Eta bertako mariñeltzat, arrantzaletzat, txalopetako gizontzat, erbestetik gizonak ekarten asi ziran.

Lenengotan banaka eta galiziarrek ziran, eta orreik Ondarru euskaldunean sartzean, euren artean galegoz egiten eben eta ume eta andrak laster ikasi eben euskera, emengo kale giroan.

Okerra geroago asizan. Galiziarrek euren portuetan be gauzak obetzen asi ziranean, euren lurraldera joaten asi ziran. Eta utsunea beteteko, beste nundik ekarri ez eta andaluziarrak ekarten asi ziran.

Kontuan artu astero etorten zala Almeriatik edo Ayamontetik autobusen bat, lenengotan gizon utsekaz, gero emazte eta umeekaz, et ageroago euren guraso zarrak be ekarten.

Orrela bost sei milla laguneko Ondarroa, bederlatzi millara laster eldu zan, eta geroago, gaur daukaguzan bizi lagunetara.

Ainbeste jende batera etorteak naastu ginduzen. Bikoiztu.

Gogoratzen naz 1976 urteko Urrillaren 3'an, Donostiko El Diario Vasco'n euskerazko artikulua bat idatzi nebala, eta an au esaten neban:

"Ondarroatik Ayamonte'ra edo andik ona ia astero egoten da autobus bat.

Ango gizon eta emakumeak bidean nekatuta etorten dira, maletaz beteta, emengo itxas arrasteroetan gizonak dauken irabazpiderako aukeraren indarrez.

Ba doguz Ondarroan extremeñoak, bai eta andaluziarrak. Ba dira baita be moroak eta portugaldarrak. Babel bat da Ondarroa. Lenago galiziarrek asi ziran, baiña asko euren aiderra biurtu, ango itxas ontzietan bizibidea eukitean. Gero Almeriatik etorritako batzuk ezagutu genduzan. Ille bete orduko itxera iges egiten eben.

Gaur aiamontetarrak doguz lekuko".

Eta gero, neuri Ayamonte berbertan gertatua kontatzen neban:

Bein, ostera baten, Portugaldik Ayamontera urreratu eta an bat baten sartu giñan. Euskaldun itxura artu, eusxkera entzutean, nungoak ete giñan itaundu ta ondarrutarrak entzutean, ango jaubeak esan euskun: "A, Ondarroa. Eze e un pueblo de Ayamonte!".

Alkarri begiratu ta esan gendun: Ordago, txo! Tresnak artu ta guazen arin emendik ara, Ayamendira.

Gaur, arrantzako goraberak garraztu diranean, baretu da ango etorrera bete beteko eta itsua.

Baiña ango asko bertako egin dira. Andrak eta umeak ikasten dabe euskera. Gizonak ez. Gizonak euren munduan ikusi eta ibiltzen dira. Euren aldrean.

Emengoak baiña ume geiago ekarten dabe mundura.

Gaur, beste aldetik, neska mutillen artu emonetan errezago alkartzan dira angoak eta emengoak.

Emengoak, euskaldun jarraituarren, irakaskintza, telebista eta gaurko komunikabide ta ibilbideen indarrez, erdera ondo ikasi dogu. Orrek konplexu guztia kendu dausku alkarrekiko.

Ondarroan erraz igarten da, esate baterako, lendik onako alderantzia. Gaur noz nai agertzen da batandik edo besteagandik abizenen nastea.

Alaz eta oraindik euskera parra parra entzuten da gure errian:

Oraindik Eleizak laguntzen dausku euskera zaintzen eta erabiltzen. Ondarrun eleizkizunik geienak euskera utsean egiten dira. Eta arritzeko da, eta adoregarri, zenbat monitore, andrazko nai gizonezko, txandetan, agertzen diran epistola nai irakurgaiak irakurri eta zelako ederto irakurten daben bizkaiera bere zentzu eta aoskatze jatorra emonaz.

Eta umeak be, sortzen diranak, euskaldun sortu nai izaten dira.

Nik, adierazpen lez, azaleko gertaera bat emon neiketue: Aurtengo lenengo amar illabetetan, 54 bateo egin dira Parrokian. Bat bakarria erdal izenekoak.

Eta epaitegian be 52 jaiotza sartu dira agirietan eta lau bakarrik erdal izenekoak, on afrikarren familiko eta abar bertan sartuta.

Ori bai, gaur izenetan be alako iraultza sartu izan edogu. Gaur ez dago lengo Yosuta zerutan-en adiskidetasunik izenentzat. Gaur Ekaitz, Arkaitz, Odei... zeñnek baño gogorrago diardugu.

Alde batetik ni arritu egiten naz, gaur Ondarroan, gaurko giza-bizitzan, zelan zaintzen dan ainbestean euskera. Benetan. Laiñorik igarten ez ete dodan?

Ezin nei ukatu.

Gaur gero ta jaiotza gitxiago dago gurer artekoetan. Erbestetik datozanak ba dakie orretan lanean jarduten.

Len urteko berreundik gorako jaiotzek kopuruak ezagutzen ziran.

1960 urtean 200, 1977'n 249, 1977' 187...

1977'n, esateko, 187 orreitatik 91 euskaldun garbi jaiotzen ziran; 56 erdaldun eta 40 bate bestekoen nastekoak.

Gaur urtean larogeira ez dira elduko jaiotzak. Andik gorakorik ba litz atzamarrak ez litzake faltako zenbatu al izateko.

Erri askotan lez, bertakoak zaartzen guaz eta datozenak... ez gara edo ez dira lengoen antzera. Or ikusten dot, illuntzen ikusi nai ez neuken giroa.

Amaitzeko:

Ondarroa euskalduna, aukeratu eusten gaitzat.

Norbaitek esan leike: Ez al dira erri guztiak euskaldunak?

Zoritarrez euskaldun izan ziran asko, gaur ez dira euskaldun.

Udal legez, gure Ondarroa, Berriatu izan zan 1365 urte arte. Udal legez, esan dot. Zeatzago izango zan eleizate lez esatea, ordurarte eta gero be Berriatu ala izan zalako, eta orain be dalako.

Jakin bear da 1384 urtean egin zala egutegiaren aldaketa, urteen zenbakien aldaketa, eta lengo urteei 38 urte kendu bear dirala gaurkoekaz ados ipinteko. Beraz nai eta Ondarroaren uri sortzea 1365'n agertu. gaurko egutegira biurtuta 1327 ko Iraillaren ogei ta zortzitik gara erri. Edo uri.

Guri ez euskuen izen barririk emon.

Ezagunak dira inguruko errien deiturak: Monreal de Deba, Debari; Villaviciosa de Markina, Markinñari; Villa Mayor de Elgoibar, Elgoibar'eri. Orrelakoak ipinten eutsezan orduko agintariak.

Gure sortzailleak, Marina Diaz Harokoak, ez eban. orretan barrizalekeririk agertu, ez eta bere aginte ezaugarririk be: Fundó la villa de Ondarroa en la puebla de pescadores del mismo nombre, esaten asi zan.

Eta gure mugak be euskal izen garbiko agertu: Amallogana, Arranoate, Isasi, Aretxeederraga, Legarra, Ateguren, Txopite, Atxurra, Mantxoarri, Akilla, Sausaten eta abar.

Beste erri askoren antzera, gurer izenak be ba dauka itzulpena egiterakoan alderantzien bat: Batzuk ondar-ao = boca de arena. Beste batzuk Ondar-arru = barranco de arena.

Itxas aldetik begiratu eta ondar aoa deitu lei. Kontu egin lengo gizaldiaren azkenetan, gaur molla barriak egin arte, itxaso edo urtoki biurtu diran toki asko, len ondartzak zirala Artibai ibaiaren egaletan be.

Beste alde, Ondarru Akillamendi, Santa Kutz, Tontorra-mendi, Goimendi eta abarren tarteko ondartzetan irazia dala jakinda, Ondar-arru deitzen dautsenak be, guzurrik ez diño beintzat.

Edozetara be Ondar ao edo Ondar arru izan leiken erria, euskeran be euskal ao edo euskalduna dalako euskaldun arrua da gaur.

Eta alaxe jarraitu dagiala euskal munduan igarten dogun denborale edo ekaitzen erdian.

Geigarriak.

AGIRREKOA - ATEGUREN

Obeto esanda, Agirrekoa antes llamada Ateguren, esaten da paperetan.

Lekeitio'tik Ondarrurako errepidea, 1875 urtean zabaldu zan.

Ordurarte Lekeitio'tik Ondarrurako bidea Lekeitio, Mendexa, Asterrika, Goimenditik zear Antiguara sartzen zan bidez egiten zan.

Eta or goian, ba egoan erriko Pixua, petxak ordaindu bearreko janariak pixatzeko, gaur Pixape deitzen dan itxas begiratokian, eta ziurretik erriko sarrerako goi aldeko atea be inguru orretan egongo zan.

Origaitik etxe onek Ateguren izena.

ETXEANDIA.— Dirala amar urte inguru arte, etxe onen azterrena galduta egoan, eta aurea Erribera kalera eta goi aldea Kalandira emoten daben etxe bat, konpontzen asi ziranean, ikusi zan arizko egitura guztia kareagaz estalduta eukala, antxiñako leioak be bardindu edo laututa, euren okerrunak kentzearren eta abar. Gaur, eskerrak jendea konturatu zan, leioak eta beste zerbaizuk agirian daukazala ikusi leike.

Paperetan etxe andia dauka izentzat.

Geroago bertako jaubeak izan ziraneik buruzko bertso bat ezaguna da:

Baltzolaneke salan
lustrie labana,
txirrist ein da jausi da
Maximina laztana.

GOITINIZ

Torre au orain Unanue Musika Kontserbatorioa dagon

tokian egon zala uste dogu.

Dirudianez emengoa izan zan edo izan eikean Aita Juan Goitiniz.

1484 urteko Bagillaren 23'an, IV garren Sixto Aita Santuak, Bula bat bialdu eutsan Ondarroa eta Mutriku arteko Santa Kutz tokian, Canarias'etarako gertuteko ikastetxe antzerakoa zabaltzeko. Eta ondoren, a il ondoren, VIII ganen Inozentzio lez aukeratu zanak be, lenengo urtean, ziurtatu eutsan Bula ori.

Ango misiolarik frantziskotar fraileak ziran.

ONDARROA TA ONDARRUTARRAK

Ondarroako itxas baztena danetik da berezia, lepo aldetik mendi garaia eta bertan baseliza: kristau direnak dabilbaz andik Jainkoari erreguka, erri on baten kale bizitza jun dedin, beti, aurrera.

Ondarrutarrak euskaldun dira burutik eta oiñera, adimen osoz ta biotz guriz Euskalerriko erara; euskera dabe euren izkuntza erri on baten senera, mendi ta itxaso ta kalietan abestuz eusko gisara.

PAULIN

ATZO AMAITU ZIRAN EUSKERAZALEAK'EN BILBAO'KO EUSKAL ASTEAREN BERBALDIK

BILBAO. Augustin Zubikarai idazleak eskeiñi eban berbaldiagaz amaitu zan atzo Euskerazaleak Alkartea'k antolatutako Euskal-Astea, Bilbao'ko Udal-Batzaren dirulaguntzaz gertatua. Ekintzak Eskolapio'tarren Ikastetxean burutu dira aste osoan zear.

Azken mintzaldiak "Ondarroa euskalduna" eukan izenburutzat, eta bertan Augustin Zubikarai jaunak ondo erakutsi eban gaia eta baita bere jaiotenia bere ondo ezagutzen dauala.

Beti legez, Augustin Zubikarai jaunaren itzaldia mamiz eta garrez beterik egon zan.

Euskal-Aste onek beste gai asko bere ikutu dauz. Asteleanean, Legarreta'tar Asier'ek "Abereen mundua"ri buruzko itzaldia emon eban, benetan interesgarria danontzat.

Polita eta erakargarria izan zan baita be martitzenean Itunietar Jose Luis eta Zeberio'tar Mikel'ek emon eben itzaldi-erakusketa bitxia. Itunietar jauna Gabonetako janari bereziak gure artean zelakoak izan ziran erakusten aritu zan.

Zeberio'tar Mikel, bere aldetik, baserrietan egiten dan gaztagintza eta bere antzeko lan batzuren inguruan (esnea eta abar) erakustera etorri zan. Gaztagintzari buruz ainbat jakin-gani ipini ebazan entzuleen begiaurrean.

Eguaztenean, Zubiri'tar Iñaki'k "Euskaldunen eskulagintza" gaia aurkeztu eban, gure arteko enementari, buztargiñ, otzaragiñ, irudigille, ebanista eta abarren ezaguera azalduaz.

Eguenean Olazar'tar Martin'ek Lauaxeta zanaren azken naia eta idazki batzuren inguruko gaia aurkeztu eban. Benetan ikaragania.

Urtero legez, Paulino Solozabalek bere bertsoekaz ornitu dauz itzaldi oneik.

DEIA